

Fodor István (1943–2021)

Fodor István Zentán született, 1943. szeptember 9-én. A kengyeli általános iskolában kezdte tanulmányait, majd a törökszentmiklósi gimnázium reálgozatán érettségizett. A szegedi egyetem bölcsészettudományi karára adta be jelentkezését, de érdeklődési köre végül messzebbre vitte: a moszkvai Lomonoszov egyetem történettudományi karán kezdte meg a tanulmányait. A régészet és a turkológia tudományába mélyedt el. Kiváló nyelvérzékével hamar elsajátította az orosz nyelvet is (Szegedre még német szakra jelentkezett). Képzette szakmai kapcsolatait, könyvtárakba járt, és beutazván a Szovjetuniót, a vidéki múzeumok régészeti anyagát is tanulmányozta. A finnugor és a török népek őstörténetének kutatása mellett kötelezte el magát.

Hazatérése után 1967-ben a Magyar Nemzeti Múzeumban kezdett el dolgozni. Élete során ez az intézmény maradt a fő munkahelye. Egyetemi tanulmányai során Fodor István olyan tudást szerzett, amelynek itthon senki nem volt a birtokában. A honfoglaló magyarság régészeti emlékanyagának keleti kapcsolatait nagy érdeklődéssel kutatták a magyar szakemberek, Fettich Nándor és László Gyula olvasta az orosz nyelvű publikációkat is, de a finnugor régészeti emlékek orosz nyelvű szakirodalma fölött nem rendelkeztek olyan áttekintéssel, mint pályakezdő kollégájuk.

A finnugor őstörténetet tárgyaló első munkái (*Einige kulturgeschichtliche Beziehungen der ungarischen Urgeschichte*, 1971; *Őstörténetünk korai szakaszainak néhány fő vonása*, 1972) után Fodor István tudásának megfelelő fontos megbízásokat kapott. Magyarország történetének tíz kötetre tervezett összefoglalásához előtanulmányként megírta a *Vázlatok a finnugor őstörténet régészetéből* című művét (1973), majd rövidesen megjelent a *Verecke híres útján...* című tudományos ismeretterjesztő könyve – több kiadásban és több nyelven (első kiadása: 1975). A budapesti finnugor kongresszus alkalmából kiadott *Uráli népek* című gyűjteményes kötetben *A finnugor régészet fő kérdései* címmel publikált tanulmányt (1975). Az uráli/finnugor őstörténet iránti általános érdeklődését jelzik további tanulmányai: *Az uráli és a finnugor őshaza kérdéséről* (1977), *О хозяйстве древних угров* [Az ugor ősnépeesség gazdálkodásáról] (1980). Fodor István művei révén Magyarországon ismertté váltak és őstörténetünk kutatásába szervesen beépültek a finnugor régészet eredményei. A finnugor őstörténetet tárgyaló művek írása mellett Fodor István rendszeresen beszámolt a finnugor kongresszusok régészeti előadásairól, finnugor régészeti kiadványokat ismertetett és az *Archaeologiai Értesítőben* megemlékezett a finnugor régészet elhunyt kutatóiról.

Fodor István az őstörténet-kutatást komplex tudományként értelmezte. Szintézisre törekedvén azt kereste, hogy a társtudományok eredményeiből

milyen közös megoldást lehet kidolgozni. Megállapította, hogy a szovjet régészek által az uráli népek őstörténetével összefüggésbe hozott Urál–kámai neolitikus kultúra lényegében ugyanazt a területet fedi le, amelyet Hajdú Péter a nyelvészeti paleontológia módszerével az uráli őshazaként határozott meg, tehát az uráli őshaza a nyelvészet és a régészet adatai alapján a Nyugat-Szibériától az európai Elő-Urálig terjedő területre lokalizálható.

A finnugor őstörténet kutatása mellett Fodor István a honfoglaló magyarság tárgyi hagyatékának és kultúrájának keleti kapcsolataival is behatóan foglalkozott. *Honfoglaláskori régészetünk néhány őstörténeti vonatkozásáról* című tanulmányában (1973) a Kárpát-medencei leletanyag keleti finnugor párhuzamaival foglalkozott. Kutatási eredményeit *A honfoglaló magyarság kultúrájának keleti gyökerei* című kandidátusi értekezésében összegezte (1982, opponensei László Gyula és Róna-Tas András voltak).

Az 1975/76-os tanévben az ELTE finnugor tudományos diákkörének meghívására Fodor István előadást tartott a Finnugor Tanszék könyvtárában. Ezután fokozatosan bekapcsolódott az egyetemi oktatásba is. A budapesti és a szegedi egyetemen régészek, történészek és finnugristák számára tartott kötelező és választható szakkurzusokat. 1976-ban félállású docensnek nevezték ki a szegedi egyetemre. Később az ott újjáalakuló Régészeti Tanszék vezetője lett. Ezt a posztot 1997-től 2008-ig töltötte be. Szegedi tanítványai közül a honfoglalás és a magyar őstörténet kiemelkedő kutatójává vált Révész László és Türk Attila. Budapesten tanítványa volt Klima László.

Fodor István munkásságának harmadik, és az 1970-es évek végétől legfontosabbá váló iránya a hazai ásatási tevékenység volt. 1978-ban átvette a Nemzeti Múzeum középkori osztályának vezetését. Majd félszáz lelőhelyen végzett feltárást vagy járt helyszíni szemlén. Hajdúdorogon és környékén több honfoglalás és Árpád-kori temetőt tárt fel és végzett telepkutatásokat is. A leletanyag feldolgozása során változatlan figyelmet fordított a magyarság kultúrájának keleti kapcsolatrendszerére.

1986-ban Fodor Istvánt kinevezték a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatójává. A múzeum élére egy pályája csúcsán álló, nemzetközileg elismert tudós került. Intézményvezetői feladatai mellett régészeti szakfolyóiratok szerkesztését irányította, és nemzetközi tudományos bizottságok irányító testületében is szerepet vállalt, többek közt Finnugor Kongresszusok Magyar Nemzeti Bizottságában is. A Kulturális Javak Visszaszolgáltatásának Bizottságában egy évtizeden át részt vett a Szovjetunióba hurcolt magyar műtárgyak utáni nyomozásban is. Igazgatói periódusának finnugor régészeti vonatkozású közleménye *A magyar szekerezés kezdetei* (1991) címet viseli, és az ugor nyelvi egység korának a lovas kultúrára vonatkozó emlékeit tárgyalja.

Fodor István főigazgatói megbízatása 1993-ig tartott. Felmentése szakmai indok nélkül történt. Múzeumigazgatói korszaka után újult erővel fordult az őstörténet kutatása felé. A finnugor őstörténet témakörében kialakított koncepcióján csak óvatosan változtatott, habár ismerte az újabb régészeti eredményeket és őstörténeti elméleteket. A finnugor előidőkről kialakított véleményét *A magyar őstörténet vázlatja* című munkája elején olvashatjuk (1994). 1998-ban Turkuban egy őstörténeti konferencián összefoglalta az urál–indoeurópai kapcsolatok régészeti emlékeit. 2001-ben megjelent tanulmányában pedig röviden vázolta a finnugor régészet kutatástörténetét (*Finnugor régészet – egykor és ma*). Ez a műve máig alapvető fontosságú a kutatásban és az egyetemi oktatásban. Ezekre az évekre esik egy finnugor régészeti előadásokat is magába foglaló őstörténeti konferencia (*Magyarok térben és időben*, konferenciakötet: 1999) és egy kiállítás (*Káma-vidéki rokonaink őstörténete*, kiállítási katalógus, 1996) megszervezése is.

2009-ben *Őstörténet és honfoglalás* címmel jelent meg Fodor István új őstörténeti összefoglalása, amely a finnugor előidőktől kezdve nyújt áttekintést. Ez a műve az 1975-ös *Verecke híres útján...* című kötet átdolgozott kiadásaként is értékelhető (orosz kiadása: *Венгры: древняя история и обретение родины* [Magyarok: őstörténet és honfoglalás], 2015).

A magyar őstörténet legkorábbi periódusa, az ugor egység kora és a magyarság kialakulása mindig foglalkoztatta Fodor Istvánt: e témakörhöz visszatért tudományos munkásságának utolsó korszakában is. *A nyugat-szibériai vaskori „kincsleletek”* című tanulmányában fölvetette azt a lehetőséget, hogy I. (Nagy) Péter cár szibériai aranyai esetleg a korai magyarok emlékei közé sorolhatók (2008). *Történelmünk kezdetei* címmel megjelent tanulmányában (2010) ismételten foglalkozott a magyar etnikai tudat kialakulásának körülményeivel. Úgy vélte, hogy ebben a korszakban vált a magyarság életformájává a lovaspásztorkodás. Ezeket a megállapításait igazolják az újabb nyugat-szibériai régészeti megfigyelések is. Munkásságának elismeréseként 2010-ben a Tatár Köztársaság Tudományos Akadémiája külső tagnak választotta meg.

A 2010-es évek első felében Fodor István még nagy utakra is vállalkozott: Tuvában ásatáson, Szalehardban és Vlagyivosztokban régészeti konferenciákon vett részt. Egyik legutolsó tanulmányában, a Nyelvtudományi Közlemények 113. kötetében (2017) Hajdú Péter őstörténeti munkásságát értékelte. Életének utolsó 2-3 évében betegeskedett, kezdett visszavonulni az aktív kutatómunkától. A finnugor és a magyar őstörténet terén egységes rendszerbe foglalt, rendkívül jelentős életművet hagyott ránk.

KLIMA LÁSZLÓ
DOI: 10.52401/fud/2021/47